

Kunskapsöversikt om faktorer som har betydelse för elevers val av utbildning på gymnasial nivå

Kunskapsöversiktens bakgrund och syfte

Enligt Skolverkets regleringsbrev för 2021¹ ska myndigheten föreslå och redovisa hur regionala planeringsunderlag kan utformas för att kunna stödja huvudmän inom gymnasieskolan, gymnasiesärskolan och komvux i deras planering och dimensionering av gymnasial utbildning. Föreliggande kunskapsöversikt ingår som ett bakgrundsdocument för detta uppdrag.

Skolverkets uppdrag, och därmed även denna kunskapsöversikt, är i grunden kopplade till förslaget om regionala planeringsunderlag framskrivet i SOU 2020:33² där det lyfts att *”utöver statistisk uppföljning av elevers val är det angeläget att Skolverket hittar former för att fånga upp elevers intressen, förväntningar på utbildningen och planer för hur de ska försörja sig efter utbildningen”*. Vidare påtalar utredningen att *”Sådana fördjupade analyser bör riktas mot utbildningar där övergången till arbetsmarknaden eller högre utbildning är svag samtidigt som det finns ett starkt elevintresse. Att närmare utvärdera hur sådana utbildningar marknadsförs, vilka förhoppningar eleverna har när de väljer dessa och vad de gör efter utbildningarna, kan ge värdefull kunskap som kan användas både vid planering och dimensionering”*. Ytterligare ett utvecklingsområde som pekas ut är avsaknaden av data och studier om vuxnas efterfrågan på yrkesutbildningar på gymnasial nivå inom komvux.

Syftet med följande promemoria är att sammanfatta det aktuella kunskapsläget om vilka de huvudsakliga faktorerna är som styr ungdomars och vuxnas val av utbildning på gymnasial nivå.

---

¹ Regleringsbrev för budgetåret 2021 avseende Statens skolverk.

² SOU 2020:33.

Avgränsningar och utgångspunkter

Kunskapsöversikten bygger på systematisk litteratursökning- och genomgång där relevant litteratur har valts ut genom en iterativ process. Litteratursökningen har dock utgått från vissa begränsade parametrar såsom vissa typer av publikationer, tidsperiod, publikationer på vissa språk och vissa ursprungsländer.

Sammanställningen omfattar avhandlingar, rapporter och undersökningar, statliga utredningar (SOU), vetenskapliga artiklar, böcker och kapitel samt tidigare Skolverksrapporter. Det grundläggande kriteriet i urvalet av studier har varit att de fokuserar på ungdomars respektive vuxnas utbildningsval och på deras uppfattningar om valprocessen. Det framkommer dock i litteraturen att det finns få studier som har undersökt hur själva valet går till. De flesta rapporter drar i stället slutsatser om valens bakomliggande strukturer.

I sammanställningen används inte en helt enhetlig terminologi utan det vanligaste är att terminologin anpassas till den som används i respektive studie.

Förutom begränsningar av publikationstyper som nämns ovan, har sökningen begränsats till svensk- och engelskspråkiga skrifter samt i huvudsak till skrifter som behandlar svenska förhållanden, antingen från ett nationellt perspektiv eller i jämförelse med övriga nordiska eller andra länder.

Under den iterativa processen vid litteraturgenomgången har det uppenbarats att det finns några tidigare publikationer som sammanfattar och problematiserar det kunskapsläget på ett sätt som även är aktuellt för denna genomgång. För att effektivisera arbetet och inte missa viktiga iakttagelser används resultaten från följande publikationer som huvudkällor för föreliggande sammanställning:

- litteratursammanställningen av Skolverket om ungdomars gymnasieval med titeln *Ungdomars uppfattningar om gymnasievalet*³ från 2012,
- betänkandet från 2019 om utvecklad studie- och yrkesvägledning så att elever ges likvärdiga förutsättningar att göra väl övervägda val med titeln *Framtidsval*⁴, samt
- betänkandet som Skolverkets uppdrag om regionala planeringsunderlag bygger på med titeln *Gemensamt ansvar*⁵ från 2020.

Informationen från ovan skrifter kompletteras dock med nya kunskapsfynd och ytterligare perspektiv. Den genomgångna litteraturen härrör från olika discipliner, såsom sociologi, psykologi, nationalekonomi, utbildningsvetenskap, pedagogik, etnologi m.m. Sammantaget bygger denna sammanställning på 54 publikationer inklusive de tre huvudkällor som i sin tur presenterar en genomgång av ett betydande antal publikationer. Bredden och djupet i den genomgångna litteraturen

---

³ Skolverket (2012a).

⁴ SOU 2019:4.

⁵ SOU 2020:33.

bedöms vara tillräckligt för att Skolverket ska kunna sammanfatta det aktuella kunskapsläget på ett tillförlitligt sätt.

Varför är det viktigt att ta hänsyn till hur elever väljer utbildning?

I SOU 2020:33 konstateras att den bristande matchningen mellan behoven på arbetsmarknaden, utbud och elevers val av utbildning påverkar både kompetensförsörjningen och ungdomars möjlighet till en smidig övergång från skola till arbetsliv. Utredningen konstaterar också att valet av utbildning har betydelse för både genomströmning, etablering och inkomstutveckling. Vidare lyfts att möjligheten att gå en utbildning man är intresserad av har också betydelse för sannolikheten att en elev tar examen. Ett väl fungerande utbildningssystem bör därför, enligt utredningen, erbjuda utbildningar som dels rustar eleverna för livet efter gymnasieskolan, dels upplevs som intressanta och meningsfulla under studietiden. En slutsats som dras i betänkandet är att trots en viss diskrepans, sammanfaller behoven på arbetsmarknaden med elevernas långsiktiga intresse, dvs. en effektiv och smidig övergång från skola till arbetsliv.

Frågeställningar som kunskapsöversikten vill besvara

Med utgångspunkt i den tillgängliga litteraturen och Skolverkets kunskapsintresse fokuserar sammanställning på följande frågor:

- Vilka mekanismer styr elevers val av utbildning?
- I vilken mån kan val av utbildning ses som ett fritt val?
- I vilken mån ser ungdomar och vuxna valet som något som är avgörande för ett framtida yrkesval eller finns det andra preferenser som styr valet?
- Varför väljs yrkesprogrammen bort av många ungdomar?
- Hur påverkar marknadskrafterna valet och hur kan 15-åriga och vuxna hantera att vara kund i detta sammanhang?
- Vilka personer och/eller olika underlag är viktiga i valprocessen?
- Finns det skillnader i ungdomars och vuxnas val?
- Hur har SYV:s roll förändrats och vilken roll bör den ta för att bidra till att jämna ut skillnader i elevers förutsättningar att kunna välja utbildning?

Social bakgrund och könsnormer påverkar elevers val

I förra stycket såg vi att när elever själva beskriver sina val framhävs intresse, valmöjligheternas betydelse efter gymnasiestudierna, att utbildningen ger kunskaper som behövs längre fram i livet eller att utbildningen leder till arbete. Individens preferenser utvecklas dock inte i ett vakuum och alla mekanismer som ligger bakom ett beslut är inte alltid uppenbara för individen. Det finns ett antal samhällseliga och psykologiska, t.o.m. undermedvetna faktorer som påverkar vilka preferenser individen får och som styr vilket beslut individen fattar.

Såväl Skolverkets tidigare kunskapsöversikt från 2012 som SOU 2020:33 och flera aktuella studier⁶ om elevernas gymnasieval visar att valet av utbildning många gånger följer ett socialt reproducerande mönster. Social reproduktion sker såväl via föräldrars och kamraters påverkan som genom reproduktion av könsnormer, dvs. genom befastande av uppfattningar om vilka val av utbildning och yrken som är lämpliga för män och kvinnor.

Social bakgrund

Såväl Skolverket i sin tidigare litteraturgenomgång⁷ som SOU 2020:33 pekar på att det finns olika begränsningar (och möjligheter) för ungdomar gällande gymnasievalet beroende på socioekonomiska och geografiska faktorer. Föräldrars utbildningsbakgrund lyfts i allmänhet fram som den faktor som har störst betydelse för elevers gymnasieval.⁸

I dessa källor åberopas resultat som visar att barn till övre medelklassföräldrar, framför allt i storstäderna tidigt lär sig vikten av högre utbildning av personer i sitt sociala sammanhang. Därför väljer dessa barn många gånger bort yrkesorienterade program och söker sig framför allt till naturvetenskapligt eller samhällsvetenskapligt program och skolor som i dessa kretsar bedöms ha hög status. Samtidigt finns det grupper av elever med annan socioekonomisk bakgrund utanför storstäderna som ofta värderar yrkesprogram högre. Den sociala bakgrunden verkar på så sätt genom att den kan påverka ungdomars bild av vilka utbildningsalternativ som finns att välja bland och vilka alternativ som är önskvärda, såväl avseende status som framtida arbetsmöjligheter och lön. Ungdomar som väljer yrkesinriktade utbildningar tenderar i högre utsträckning att ha föräldrar med kortare formell utbildning jämfört med ungdomar som väljer högskoleförberedande studier.

På detta sätt kan gymnasievalet innebära en viss social självsortering. Ett stöd för det är att det finns studier som visar att vid jämförelse av elever med lika betyg gör elever olika bedömningar av fördelar, nackdelar och chansen att lyckas med en given utbildning utifrån de resurser de har tillgång till i uppväxtfamiljen.⁹

Självsortering handlar dock inte bara om program utan också om att elever väljer till en skola där de uppfattar att de andra elever har samma livsstil som de själva. Valhandlingen kan därför bli ett livsstilsval där "rätt" val har stor betydelse för eleven.¹⁰

Riskundvikande beteende skiljer beroende på social bakgrund

I SOU 2020:33 sammanfattas att i kontexten av det svenska gymnasievalet diskuteras ofta rädslan för att stänga dörrar inför framtiden. Detta bekräftas även

⁶ Se exempelvis: Harling, M. (2018) och Rosenqvist, E (2018b).

⁷ Skolverket (2012a).

⁸ Lidegran, I. (2009).; Broad, D & Börjesson, M (2008).; SOU 2006:40.

⁹ Se exempelvis: Erikson, R. & Jonsson J. O. (1996).

¹⁰ Skolverket (2012a).; SOU 2015:97.

av de empiriska resultaten som beskrevs i inledande stycket som visar elevers egen motivbeskrivning. Efter reformeringen av gymnasieskolan enligt Gy11 syntes en förflyttning där elever med relativt höga meritvärden från grundskolan och elever med eftergymnasialt utbildade föräldrar, i lägre utsträckning sökte till yrkesprogrammen.¹¹ Inom psykologisk, ekonomisk och sociologisk forskning finns ett stort forskningsfält om människors beslutsfattande som visar att människor tenderar att undvika risk och osäkerhet. Benägenheten att inte vilja ”stänga dörrar” vid val av utbildning har undersökts inom sociologisk forskning där man dessutom har funnit att ett riskundvikande beteende ter sig olika beroende på social tillhörighet, och att riskundvikande i detta sammanhang först och främst är förknippat med strävan efter att uppnå eller att behålla social status.¹²

Kamrateffekter kan också påverka gymnasievalet. Ungdomsbarometern 2020¹³ visar exempelvis att elever uppger att det är viktigt med grupptillhörighet vid gymnasievalet. Rosenqvist visar i sin forskning¹⁴ att det är mer sannolikt att elever söker högskoleförberedande program om en hög andel av ens skolkamrater gör detta. Resultat från samma studie visar samtidigt att sannolikheten att söka sig till en högskoleförberedande utbildning är lägre om skolkamraternas betyg är generellt höga och om eleven själv bedömer sig vara sämre rustad för framtida studier än sina kamrater för att undvika ett eventuellt framtida misslyckande. Dessa fynd ligger också i linje med forskningen om riskundvikande. Resultaten visar också att de elever som påverkas mest av sina skolkamraters valhandling och betyg är elever som ligger i mitten av betygsfördelningen.

Könsskillnader i val av program bidrar till könsskillnader i arbetsmarknadsutfall I SOU 2020:33 beskrivs att elevers val av program följer mycket tydliga könsmönster som avspeglar en könssegregerad arbetsmarknad. Programval och kön samvarierar på ett sätt som skapar stora könsskillnader i etableringsmöjligheten och inkomsterna mellan kvinnor och män som går ut i arbetslivet direkt efter skolan. Flera av de traditionellt manliga utbildningarna har en högre sannolikhet för etablering och högre löner än flera av de kvinnodominerande utbildningarna på yrkesprogram såsom hantverksprogrammet och djurinriktningen på naturbruksprogrammet. Ett mönster som beskrivits i både forskning och uppföljningsstudier¹⁵ är att elever som bryter könsmönstret och gör otraditionella val av program har lägre grad av etablering än andra på programmet. Enligt den forskning som återopas i betänkandet är det också mer vanligt med avhopp och byte av program bland elever som väljer en utbildning med överrepresentation av det motsatta könet.¹⁶

---

¹¹ SOU 2016:77.; SCB (2017).

¹² Breen, R. m. fl. (2014); Holm, A & Jæger, M M (2005).; Hartlaub, V., & Schneider, T. (2012).

¹³ Ungdomsbarometern (2020).

¹⁴ Rosenqvist, E. (2018a).

¹⁵ Rosenqvist, E. (2018b).; Skolverket (2019).; Skolverket (2016).

¹⁶ Se exempelvis: Rosenqvist, E. (2018b).; SOU 2009:64.

Könsnormer fortlever

Könsskillnaderna beskrivs framför allt vara tydliga i val av yrkesprogram, där pojkar är överrepresenterade på utbildningar inriktade mot bygg, fordon och el, medan flickor i högre grad söker sig till utbildningar inriktade mot barn, vård och omsorg. En förklaring som förs fram till den ojämna könsfördelningen på vissa program är könsstereotypa uppfattningar om vad som är lämpliga yrken för kvinnor respektive män.

Flera av de större högskoleförberedande programmen har en jämnare könsfördelning än de olika yrkesprogrammen. Samtidigt finns det skillnader mellan flickor och pojkar när det gäller STEM-området¹⁷. I en avhandling från 2021 beskriver Mellén att det finns en lång forskningstradition kopplat till STEM-området i relation till genus och kön. Hon hänvisar bl. a till tidigare forskningsöversikter som illustrerar hur STEM-området är format av maskulina ideal och hur detta innebär att flickors möjligheter att söka sig framför allt till fysik, teknik och matematik därav är begränsade.¹⁸ Hon hänvisar framför allt till anglosaxisk forskning som har funnit att flickor, för att kunna ta sig till dessa utbildningar, behöver se sig själva som några som hör till en ”elit” vilket i sig gör att det bara är möjligt för ett fåtal att identifiera sig som ex. ”fysik-tjejer”. Denna forskning pekar på hur hierarkiska idéer om maskulinitet och feminitet, om elit och de andra är inbyggda i ämnesområdet och upprätthålls av dem som får tillträde till det. Avhandlingen refererar till resultat från den svenska kontexten som å andra sidan visar hur det samhällsvetenskapliga området rekryterar från det socioekonomiska mellanskiktet och att fler flickor än pojkar söker sig till dessa ämnen.

I Skolverkets tidigare kunskapsgenomgång¹⁹ lyfts även att skillnaderna mellan könen gällande gymnasieval varierar i olika sociala skikt. Det förefaller att finnas större skillnader bland de lägre sociala skikten och ju högre upp i den sociala hierarkin man kommer desto mer närmar sig flickors och pojkars varandra i sina utbildningsval.

I rapporten beskrivs också att forskningen dessutom pekar på att fler flickor än pojkar är osäkra inför valet och att flickor är mer stressade än pojkar på grund av krav från föräldrar, lärare och sig själva gällande betyg och val av utbildning.²⁰

Det är välkänt att flickor presterar bättre i skolan och att kvinnor dessutom fortsätter till högskoleutbildning i högre utsträckning än män. Skolprestationer, utbildningsval och aspirationer för studier påverkar varandra växelvis enligt forskare²¹ varför det är svårt att reda ut vad som påverkar vad. Betyg och studieförmåga har visats sig ha positiva samband med utbildningsaspirationer och

---

¹⁷ STEM står för Science, Technology, Engineering and Mathematics.

¹⁸ Se exempelvis: Brown, E L m. fl., (2014); Archer, S & Yates, J (2017).

¹⁹ Skolverket (2012a).

²⁰ Ibid.

²¹ Se exempelvis: Rudolphi, F (2014a).; Rudolphi, F. (2014b).

därmed antas ha betydelse för ojämlikhet i dessa aspirationer enligt Rudolphi.²² Detta tyder på att det inte enbart handlar om könsstereotypa uppfattningar utan ett snedfördelat utbildningsval mellan könen är en sammansatt fråga där det är viktigt att arbeta med pojkars och flickors självbild och självkänsla.

Elever med utländsk bakgrund har många hinder vid gymnasieval

Elever med utländsk bakgrund beskrivs i litteraturen att ha en uppsättning hinder att ta sig över för att kunna göra välgrundade val inför gymnasiestudier.²³ I Skolverkets tidigare kunskapsgenomgång²⁴ lyfts att invandrandomars val av gymnasieutbildning påverkas av deras föräldrars situation på arbetsmarknaden och deras lägre sociala status i Sverige. Enligt rapporten finns det indikationer på att elevernas sociala tillhörighet kan ha större betydelse för deras studieval än föräldrarnas ursprungsland eller utbildning. Elever i invandratäta områden får ofta mindre kontakt med det svenska språket och har i allmänhet mindre kontakter med svenskar och har även sämre förståelse hur samhället fungerar. Detta innebär, att de i allmänhet har sämre förutsättningar för att kunna göra ett välinformerat val jämfört med svenskfödda elever.

Det bör dock framhållas att det finns stora variationer inom gruppen elever med utländsk bakgrund beroende på ursprungsland och om de är nyanlända, elever som invandrade i tidiga åldrar eller andra generationens invandrare. Ju senare en elev har anlänt i Sverige, desto fler hinder behöver eleven ta sig över och desto mer hjälp behöver eleven för att kunna lyckas att sätta upp realistiska mål och ta sig vidare till ett av gymnasieskolans nationella program.²⁵

Valet av utbildning kan inte ses som ett fritt val

Betygen begränsar elevers valmöjligheter

Inte bara den sociala bakgrunden och samhällsnormer utgör begränsningar vid gymnasieval utan även elevers slutbetyg från grundskolan. Thelin i sin avhandling, *Valfrihetens geografi och rationella gymnasieval*²⁶ sammanfattar forskningsresultat och resonerar om att valfrihetsreformerna och marknadsanpassningen inom utbildningsväsendet har förskjutit valet från elevgrupperna till skolorna. Med exempelvis betyg som urvalsinstrument blir valet i lika stor utsträckning skolornas som elevernas. Som en följd av betygskonkurrensen kan inte alla elever välja fritt; den reella valfriheten avseende program och skola gäller framför allt de elever som har högre betyg på grund av att de innehar ett större kunskapskapital.²⁷ Thelin i sin avhandling fann även att elever med höga betyg inte bara har större valmöjlighet gällande program och

²² Rudolphi, F. (2011).

²³ Se exempelvis: Skolverket, (2018).; Sharif, H (2017).; Ensamkommandes förbund (2019).; Kästen-Ebeling, G. & Otterup, T. (red) (2020).

²⁴ Skolverket (2012a).

²⁵ Se exempelvis: SOU 2021:30.

²⁶ Thelin, M. (2019).

²⁷ Lund, S (2006).; Skolverket (2012a).; Bunar, N & Kallstenius, J. (2006).

skola utan även uppvisar signifikant starkare preferenser till det program de helst vill gå.²⁸ Dessa elever förefaller således också göra ett mer medvetet val.

Oavsett preferens för program, leder de flesta programmen vidare till etablering i arbetslivet eller högre utbildning med ungefär samma sannolikhet för elever med höga grundskolebetyg, enligt de slutsatser som dras i SOU 2020:33. Med andra ord gör elever med högre betyg ett mer medvetet val, har större valmöjligheter samtidigt spelar valet av program mindre roll för dessa elevers möjligheter till etablering längre fram.

Det förefaller vara så att betygens roll spelar in på den kunskapssegregation som existerar och som drivs både av elevernas val av skola och skolornas val av elever.²⁹

Den regionala eller lokala kontexten är betydelsefull

I sin avhandling från 2007³⁰ lyfter Anna Sandell fram den regionala och lokala kontextens betydelse för gymnasievalet. Författaren pekar på att elevers förutsättningar vid valet är kopplade till respektive ords utbud av utbildningar, arbetsmarknad och programmens lokalt ansedda status. Många gånger anpassas utbildningsutbudet till ortens karaktär. Skolverket pekar i sin tidigare kunskapsöversikt också på hur utbudet av program på orter anpassas efter om det finns universitet och högskolor och den lokala arbetsmarknaden och arbetslösheten liksom vilket kulturutbud som finns.³¹

Utredningen SOU 2020:33 kommer fram till samma slutsats, nämligen att utbudet framför allt av yrkesutbildning skiljer sig åt beroende på i vilken kommun en individ är hemmahörande i. Det finns inget system som garanterar elever tillgång till utbildning i omkringliggande kommuner utan eleverna är många gånger hänvisade till utbildningar som erbjuds i den egna kommunen. Detta trots att en utbildning i en annan kommun kan vara den mest lämpade, både ur individens och arbetsmarknadens behov.

Marknadsföring och icke-utbildningsrelaterade aspekter av utbudet påverkar elevernas val och mående

Det beskrivs i flertalet rapporter, avhandlingar och utredningar att gymnasievalet som tidigare främst hade handlat om val om utbildningsinriktning innebär nu ett mer komplext val av plats, skola, program och profil.³² Dagens gymnasieskola fungerar i vissa avseenden och i vissa delar av landet som en marknad och huvudmännen vill därmed erbjuda utbildningar som är attraktiva för eleverna. Det får dels som följd att utbudet anpassas efter elevernas önskemål, men det ger också huvudmännen incitament att skapa ett intresse för de utbildningar som de

---

²⁸ Thelin, M. (2019).

²⁹ Seppänen, P. (2003).

³⁰ Sandell, A. (2007).

³¹ Skolverket (2012a).

³² Se exempelvis: Mellén, J. (2021).

erbjuder. Det innebär att skolhuvudmännen behöver marknadsföra sina utbildningar. Mellén lyfter i sin avhandling bl.a. att i en sådan situation blir det viktigt att se hur och för vem olika program erbjuds. Mellén pekar på dubbelheten i detta system där förändring och stabilitet fortlever parallellt. Samtidigt som att elever tar till sig marknadens idéer t.ex. via gymnasiemässor om att alla kan uppnå det de vill och bli den de vill vara om de bara bestämmer sig för det, existerar en stabil reproduktion av sociala skillnader i val av både gymnasieskola och program som beskrivits tidigare.

Det är väl dokumenterat att många elever upplever gymnasievalet som svårt och överblickbart, och att det kan vara svårt att hitta saklig och objektiv information om vilka framtidsutsikter olika utbildningsvägar erbjuder. En enkät- och intervjustudie som genomfördes av forskare vid Malmö högskola sökte svar på hur elever tänker och agerar inför gymnasievalet.³³ Resultaten visar att osäkerheten kring den egna identiteten och oron inför framtiden är stor. Författarna menar bland annat att när utbudet är så omfattande som det är i dag blir följden att de väljer utan att vara klara över vad valet innebär. Detta riskerar i sin tur att leda till studiemisslyckanden, avhopp och programbyten.

Av en rapport från svenskt näringsliv från 2018³⁴ framkommer att beroende på hur påläst eleven själv är inför sitt gymnasieval har föräldrarna olika stor inverkan på elevers val. Medan en del elever menar att de knappt involverat sina föräldrar i valet av utbildning, uppger andra att det har varit deras föräldrar som drivit processen och då både sökt utbildning och rangordnat gymnasieskolor åt sina barn. I en uppföljningsstudie av Svenskt Näringsliv från 2021³⁵ där föräldrar tillfrågades, framträder en tydlig bild att föräldrar i sin tur inte heller känner sig välinformerade inför sina barns gymnasieval. I rapporten uppger ungefär en av fyra föräldrar att de känner sig helt säkra på att de har tillräckligt med information för att hjälpa sina barn med gymnasievalet.

I antologin *Framtiden i sikte*,³⁶ som beskriver resultaten från ett forskningsprojekt om ungas gymnasieval, fick 1566 elever i årskurs 9 skatta hur viktiga olika faktorer är för deras gymnasieval. Elevernas svar visas i rapporten för samtliga, samt uppdelat på elever med föräldrar födda i Sverige och utomlands respektive på flickor och pojkar. Resultaten visar att samtliga elevkategorier skattar följande faktorer högt för sitt gymnasieval:

- Utbildningen som jag tror att jag kommer att klara
- Vilka betyg jag har
- Mitt eget intresse för specifika ämnen
- Att det är en rolig utbildning som jag trivs med
- Mina planer efter gymnasiet

---

³³ Skolverket (2013).

³⁴ Svenskt Näringsliv (2018b).

³⁵ Svenskt Näringsliv (2021).

³⁶ Lundahl, L m.fl. (2020).

- Besök på gymnasieskolor (mer än 10 % skillnad mellan flickor och pojkar, viktigast för flickor)
- Att utbildningen leder till jobb (mer än 10 % skillnad mellan elever med svensk- resp. utlandsfödda föräldrar, viktigast för utlandsfödda)

Resultaten i antologin visar också att för elever med föräldrar födda utomlands är det viktigare med information i tidningar, besök på gymnasieämbassor och arbete under terminer och lov samt att utbildningen leder till jobb än för elever med svenska föräldrar.

Generellt visar denna forskning att besök på gymnasieskolor har större betydelse för eleverna än gymnasieämbassor. Samtidigt anger flickorna i högre utsträckning, jämfört med pojkarna, att samtal med studie- och yrkesvägledare, besök på gymnasieämbassor och besök av föreläsare och informatörer från arbetslivet är viktiga för deras val.

I en avhandling från 2019 pekar Mikael Thelin på ojämlikhet i vilka aspekter som påverkar gymnasievalet. Han finner att elever med relativt låga grundskolebetyg i större utsträckning påverkas av faktorer som inte har att göra med utbildningen i sig.³⁷ Exempel på sådana faktorer är marknadsföring, profiler anknutna till fritidsintressen och kamraters val.

Skolverket beskriver i sin litteraturstudie om gymnasieval 2012 att valet till gymnasieskolan för många elever är förknippat med oro och hög stress.³⁸ Oron förklaras till stor del av osäkerhet och kunskapsbrist. Eleverna är både osäkra på vad de själva vill ”bli” och på vad de olika alternativen innebär. En del känner att de inte är mogna att välja utbildning och att de gör sitt val utan att vara medvetna om vad deras val kan komma att betyda i framtiden.

Denna bild förstärks i den tidigare nämnda antologin *Framtiden i sikte*.³⁹ Forskarna redovisar svar på vissa enkätsvar som tidigare har besvarats av andra elever och jämför resultaten från 2005 och 2018. Totalt sett ser svaren ut så som framgår av tabell 1.

Tabell 1. Elevers syn på sig själva och tankar om val inför framtiden, år 2005 och år 2018. Andel elever årskurs 9 som instämmer i respektive påstående. (Procent)

Påstående	2005	2018
Jag gör mina egna val i livet och påverkas inte av andra	93	76
Jag tänker ofta på framtiden	47	49
Jag känner mina starka och svaga sidor	67	75
Jag vet vad jag vill	77	64
Jag är nöjd med mig själv	81	67

³⁷ Thelin, M. (2019).

³⁸ Skolverket (2012a).

³⁹ Lundahl, L. m.fl. (2020).

Jag tar dagen som den kommer och planerar inte så långt fram	67	44
Jag tycker att det är svårt att välja program i gymnasieskolan	45	44
Jag tror att jag kan bli det jag drömmer om	67	70
Jag vet vilket program jag ska välja i gymnasieskolan	70	74
Jag tycker om att gå i skolan	-	47
Jag vet vilket arbete som passar mig i framtiden	-	59

Källa: Framtiden i sikte

Av svaren framträder dels en bild att elever är mer fokuserade på framtiden, ex de tänker mer på framtiden och färre tar dagen som den kommer 2018 jämfört med 2005 vilket i sig kan vara stressande för många. Samtidigt visar tabellen också en större osäkerhet bland ungdomarna då betydligt lägre andel uppger att de gör sina val själva eller att de är nöjda med sig själva. Trots det ändras i princip inte andelen som tycker att det är svårt att välja gymnasieprogram eller vilket program de ska välja. Detta kan tolkas som att valet är inte alltid medvetet.

I en Skolverksrapport från 2012 som fokuserar på programbyten⁴⁰ diskuteras just att svårigheten med att kunna överblicka de olika utbildningsalternativen och osäkerheten elever känner inför sina framtidsplaner gör gymnasievalet i vissa fall närmast slumpartat för eleven vilket kan leda till att en elev börjar på en skola eller ett program som så småningom ger eleven känslan av att inte passa in på grund av sociokulturella skillnader eller diskrepans i ambitionsnivån. Detta kan i sin tur utgöra en av orsakerna till att eleven bestämmer sig för att byta program eller skola. Denna diskussion kan kopplas till Melléns tankegång om att elever inte sällan invaggas i en falsk förhoppning om att allt är möjligt bara man vill via marknadsföring. Där förs det ett resonemang om att inte bara betyg som räknas utan även ambitioner som i sin tur är kopplade till social bakgrund. I Skolverkets rapport 2012 dras slutsatsen att elever behöver greppbar och konkret information om utbildningar för att de ska kunna tillgodogöra sig den och göra kvalificerade val.

När ungdomar själva besvarar frågor om valmotiven lyfts intresse och arbetsmöjligheter

I en studie från Skolverket 2013⁴¹ uppger elever intresset som det vanligaste motivet till sitt utbildningsval. Även i Gymnasieutredningens betänkande 2016⁴² lyfts fram att elever främst väljer gymnasieprogram utifrån det egna intresset.

En av de få rapporter som redovisar hur elever rangordnar motiven till sina gymnasieval publicerades 2019 av Svenskt näringsliv.⁴³ I rapporten redovisas statistik och data från Statistiska centralbyrån (SCB), Skolverket och

⁴⁰ Skolverket (2012b).

⁴¹ Skolverket (2013).

⁴² SOU 2016:77.

⁴³ Svenskt Näringsliv (2019).

Ungdomsbarometern. Syftet med rapporten var att bl.a. visa varför elever väljer som de gör och hur de ser på sin utbildning.

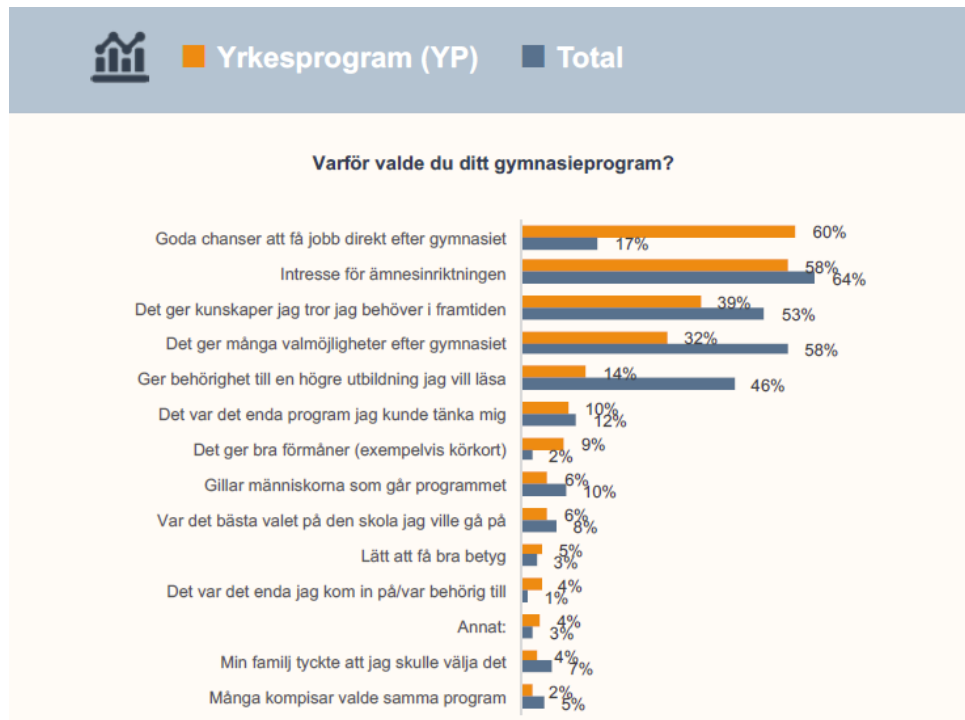
Resultaten i figuren nedan visar att de fyra vanligaste motiven till gymnasievalet som elever uppger som svar på varför de väljer ett visst gymnasieprogram är intresse för ämnesinriktningen, att utbildningen ger valmöjligheter efter gymnasiet, att utbildningen ger kunskaper eleven tror sig behöva i framtiden samt att den ger behörighet till en högre utbildning eleven vill läsa.

Figur 1. Varför valde du ditt nuvarande gymnasieprogram?

Källa: Svenskt Näringsliv

Nästa figur presenterar svarsutfallet uppdelat på de som läser yrkesprogram respektive totalen som läser något gymnasieprogram. Det går att utläsa att hos de som läser yrkesprogram är den viktigaste orsaken till valet att utbildningen ger goda chanser till jobb direkt efter gymnasiet medan intresset för ämnesinriktningen kommer på andra plats.

Figur 2. Varför valde du ditt nuvarande gymnasieprogram? Uppdelat på yrkesprogram och totalt.

Källa: Svensk Näringsliv

Undersökningen pekar på att det finns preferenskillnader mellan elever som väljer högskoleförberedande- respektive yrkesprogram. Attitydundersökningar av detta slag ger dock inte svar på hur dessa skillnader som styr valet uppstår.

Intresse och aspiration påverkas av den sociala bakgrunden

Enligt vissa psykologiska förklaringsmodeller utvecklas aspiration och intressen i olika utvecklingsstadier.⁴⁴ Från omkring 14-års ålder börjar unga personer skapa sig en mer tydlig uppfattning om vem de vill vara i yrkeslivet och hur mycket de vill anstränga sig för att nå sina mål. I den här fasen, när yrkespreferenser formas, spelar individens intressen en stor roll. Samtidigt finns det bara ett begränsat antal möjliga alternativa yrken som varje enskild ungdom känner till och därmed finner som intressant eller acceptabelt för framtiden. Vilka dessa är beror på kognitiv förmåga och social bakgrund.⁴⁵ Även om intressen och vilja utvecklas i stadier bör de förstås som ett resultat av individens egen bedömning och utvärdering av sina möjligheter.⁴⁶ Enligt Bourdieu och Passeron påverkas detta i sin tur av individens sociala position och habitus, varigenom olika strukturella villkor omvandlas till individuella preferenser.⁴⁷ På så sätt kan vi dra slutsatsen att även

⁴⁴ Se exempelvis: Gottfredson, L. S. & Becker, H. L. (1981); Gottfredson, G D (2002).

⁴⁵ Ibid.

⁴⁶ Se exempelvis: Hedenus, A. och Wikstrand, F. (2015).

⁴⁷ Bourdieu, P. & Passeron J-C. (2008).

intresse i många fall begränsar individens valmöjlighet då det är kopplat till tidigare erfarenheter, förmågor och social bakgrund.

I en studie 2018 med titeln *Valet, varat och varan – en studie av gymnasievalets logiker och praktiker*⁴⁸ bekräftas denna bild med hjälp empiriska fynd. Elever som intervjuas i studien återkommer gång på gång till hur viktigt det är att ”passa in” och författaren beskriver att elever väljer utifrån en logik där deras existerande förutsättningar, preferenser eller möjligheter bekräftas.

Yrkesvägledare vittnar i en studie om en annan utmaning kopplat till elevers intressen. Elever som tillfrågas om intressen uppger nämligen inte sällan fritidsintressen, exempelvis sport som det viktigaste eller vikten av att det är roligt och engagerande i skolan.⁴⁹ Intresse förefaller beskrivas av ungdomar som något som är nära relaterat till den personliga eller privata sfären och som också beskrivs ibland som en inre egenskap. Yrkesvägledare uppger att därför är det viktigt att de hittar relevanta intressen hos den enskilda eleven. Samtidigt, om man ser intressen som något som är föränderliga, räcker inte att hitta ”befintliga” intressen och preferenser hos ungdomarna utan det går att påverka individer så att de själva ska vilja rikta sig mot yrkesområden där de kan ha nytta av sina egenskaper och nyfikenhet och där det finns behov av arbetskraft.⁵⁰

När man tillfrågar föräldrar hur de ser betydelsen av sina barns intressen vid val av gymnasieutbildning framträder en bild att föräldrar tycker att det är viktigt att deras barn väljer utbildning i enlighet med sina intressen. Majoriteten av föräldrarna förordar dock högskoleförberedande program⁵¹ vilket vi återkommer till längre fram.

Elever har flera preferenser samtidigt och elevers preferenser samvarierar med deras betyg

Mikael Thelin beskriver i sin avhandling⁵² att det finns en ansenlig mängd litteratur som undersöker effekterna av skolval och mekanismerna bakom valen, inklusive det som redovisas tidigare i denna genomgång, men att det fortfarande saknas studier som fokuserar på elevernas egna preferenser. Han pekar på att förutom att sådana studier är få till antalet är de också behäftade med metodologiska problem. Forskare använder olika tillvägagångssätt och metoder varför resultaten är svåra att jämföra eller generalisera, begreppet preferens definieras inte enhetligt och då forskning undersöker förhållandevis unga elever är det sannolikt att det egentligen föräldrarnas preferenser och inte elevernas som lyfts fram. Thelin menar också att då forskning inte explicit har tittat på elevernas preferenser har en vanlig slutsats varit att de olika aspekter som påverkar valet skapar en komplex valsituation och valet har setts som en kompromiss. Detta

---

⁴⁸ Harling, M. (2018).

⁴⁹ Hedenus, A & Wikstrand, F (2015).

⁵⁰ Mannberg, J. (2003).

⁵¹ Svenskt Näringsliv (2021).

⁵² Thelin, M. (2019).

gäller även för Skolverkets tidigare kunskapsgenomgång.⁵³ Skolverket kom då fram till i sin genomgång att eleverna hade starka preferenser för att få gå tillsammans med kamrater, att skolan har ett program eleven vill gå, att avståndet till skolan har betydelse och att skolan har ett bra rykte.

Theelin problematiserar i sin avhandling i vilken mån denna komplexitet är reell och kommer slutligen fram till att utbildningsval är komplext och det kan vara svårt för 15–16-åriga elever att göra ett sådant val. Han nyanserar den tidigare bilden något och pekar på att elevers preferenser kännetecknas av både akademiska och icke-akademiska hänsynstaganden. Vidare finner han att det enbart finns små skillnader mellan elevernas preferenser utifrån deras rumsliga kontext (t.ex. storstad respektive glesbygd). De preferensskillnader som finns mellan elever korrelerar i första hand med deras betyg. Elever med låga betyg har svagare preferenser för en skolas kunskapsrykte och program medan de exempelvis har starkare preferenser för korta avstånd från hemmet och skolas infrastruktur, t.ex. om det erbjuds en dator för varje elev på en utbildning. Huvudresultatet är att alla elever inte bara har ett intresse för utbildningen i sig, utan även för vad som erbjuds där utöver. Detta fynd knyter an till frågan om marknadsföring och hur skolor och huvudmän bör agera och hur elever kan göra kvalificerade val med kunskapsfokus.

Många elever väljer högskoleförberedande program framför yrkesprogram för att skjuta upp yrkesvalet

Skolverket beskriver i en rapport att orsaken till att många väljer högskoleförberedande program framför yrkesprogram kan bero på vaga föreställningar om vilken slags utbildning elever tror sig kunna ha nytta av i framtiden.⁵⁴ Av flera studier framgår att ungdomar ofta väljer bredare högskoleförberedande program, framförallt det samhällsvetenskapsprogrammet inte nödvändigtvis med konkreta planer på vidare utbildning, utan snarare för att skjuta upp beslutet om framtida verksamhet och för att hålla dörrar öppna inför senare val.⁵⁵

I Gymnasieutredningens betänkande⁵⁶ beskrivs att elever ser det betydelsefullt att ett program ska ge många valmöjligheter efter examen och att utbildningen ger de kunskaper man tror sig behöva i framtiden. Denna uppfattning är framträdande även i den rapport från Svenskt Näringsliv som vi refererade till i början av redovisningen.⁵⁷

---

⁵³ Skolverket (2012a).

⁵⁴ Skolverket (2013).

⁵⁵ Ibid; Hjort, T m.fl. (2014).; Larson, N (2014).; Svenskt Näringsliv (2018b).

⁵⁶ SOU 2016:77.

⁵⁷ Svenskt Näringsliv (2021).

Färre börjar på yrkesprogram än för tio år sedan

Intresset för yrkesprogram ökade under flera år fram till reformeringen av gymnasieskolan 2011. Åren efter minskade antalet elever som sökte yrkesprogram kraftigt. Reformen har bl.a. medfört att det infördes olika behörighetskrav för att börja på nationella program. Detta trots att Organisationen för ekonomiskt samarbete och utveckling (OECD), efter en granskning av svensk yrkesutbildning före Gy11, rekommenderade Sverige att inte införa lägre behörighetskrav för yrkesprogrammen då det bedömdes kunna leda till att stigmatisera dessa program.⁵⁸

Skolverket konstaterar dock att en förklaring är att en del elever och föräldrar känner en oro över att yrkesprogrammen inte skulle ge tillräckligt med generella kunskaper, som behövs för att vara behörig till högre utbildning.⁵⁹ Rapporten lyfter också att det är problematiskt att yrkesutbildningar ibland beskrivs som riktade till främst lågpresterande elever.

En annan förklaring som ges bland annat i SOU 2020:33 är att yrkesprogrammen efter Gy11 inte längre automatiskt gav grundläggande behörighet till högre utbildning.

Ytterligare en förklaring till att en lägre andel av eleverna som går på nationella program väljer ett yrkesprogram kan vara att behörighetskraven för nationella program höjdes i samband med reformeringen av gymnasieskolan 2011. Färre elever som har en gymnasiebehörighet samt tillkomsten av introduktionsprogrammen har gett upphov till att något färre påbörjar yrkesprogrammen.

Ungdomsbarometern har flera gånger undersökt ungdomars attityder till de två olika programtyperna. Utifrån ungdomsenkäter och fokusgruppintervjuer drar de slutsatsen att den vanligaste orsaken till att ungdomar väljer högskoleförberedande program framför yrkesprogram är att de ser framför sig att de ska läsa vidare på högskolan.⁶⁰ Även här framförs att rädslan om att gå miste om högskolebehörigheten anges som en vanlig orsak till att många ungdomar väljer bort yrkesprogrammen. Det ska tilläggas att detta sker trots att elever som går yrkesprogram kan göra individuella val som ger högskolebehörighet.⁶¹ I samma studie lyfts dock att trots betänkligheter hos elever kan det skönjas ett visst ökat intresse för yrkesutbildning 2019 jämfört med 2016. Trenden är att fler ser att det finns yrkesprogram som har ett intressant innehåll men tillsammans med behörigheten framträder utbildningskvalitet och status som de främsta problemområdena.⁶²

---

⁵⁸ OECD (2008).

⁵⁹ Skolverket (2015).

⁶⁰ Ungdomsbarometern (2019).

⁶¹ Svenskt Näringsliv (2019).

⁶² Ibid.

En annan möjlig orsak till att få väljer yrkesprogram lyfts i SOU 2015:97⁶³, nämligen att bland elever som väljer ett högskoleförberedande program är kunskapen om yrkesprogrammen helt enkelt låg. Utredningen har besökt bland annat projektet ”Jobba i Västerås”. Projektet hade brett såväl 10-åringar som 19-åringar att uppge alla yrken de kunnat komma på. Resultatet i båda grupperna har varit ett tjugotal yrken, och skillnaderna i typen av yrken dem emellan har varit liten. Mindre yrken och tillhörande utbildningar är okända för elever konstaterar utredningen och menar att eleverna helt enkelt inte vet vad de väljer bort. I betänkandet beskrivs empiriska fynd som visar att elever som väljer ett yrkesprogram har god kunskap om de högskoleförberedande programmen. Bland elever som väljer ett högskoleförberedande program är däremot kunskapen om de yrkesprogrammen låg. Valet för dessa elever står i stället mellan de olika högskoleförberedande programmen och yrkesprogrammen väljs bort i klump. Utredningen lyfter betydelsen av arbetsmarknadskunskapens och praxis betydelse i detta sammanhang. Detta innebär att bättre informationsinsatser om olika yrken och kopplingen mellan utbildning och olika yrken skulle kunna utvecklas. Samtidigt brister vägledning i detta avseende vid många skolor. Forskningsinstitutet Ratio har genomfört en undersökning om grundskolelevers attityder till gymnasievalet.⁶⁴ I den framkommer bland annat att eleverna inte upplever sig ha fått någon information om utbildningsdimensionering, yrkesutgång och utbildningens attraktionskraft på arbetsmarknaden.

Föräldrars inställning till yrkesprogram kan bidra till rekryteringsmönstret

I en rapport av Svenskt Näringsliv från 2018 har man specifikt undersökt föräldrars inställning till gymnasieskolans yrkesprogram.⁶⁵ Resultaten visar att en tredjedel av vårdnadshavarna inte har någon speciell åsikt i frågan om barnet läser ett yrkesprogram eller ett högskoleförberedande program men det är bara knappt en av tio vårdnadshavare som anser att barnet bör läsa ett yrkesprogram.

Vidare framkommer det i studien att de högskoleförberedande programmen verkar ha högre status än yrkesprogrammen bland föräldrarna. Oavsett om det gäller att barnet i framtiden ska få ett välbetalt eller ett statusfyllt jobb så anser en majoritet av vårdnadshavarna att det är bäst att barnet går ett högskoleförberedande program. Väldigt få föräldrar anger att yrkesprogrammen är ett bättre val för att få ett statusfyllt eller välbetalt jobb.

En majoritet av föräldrarna anser att den elev som går ett yrkesprogram har färre valmöjligheter än en elev som går på ett högskoleförberedande program.

När det gäller möjligheterna att skaffa sig ett jobb efter gymnasiet ser dock föräldrarna det som en fördel att gå ett yrkesprogram. Nästan tre fjärdedelar av

---

⁶³ SOU 2015:97.

⁶⁴ Panican, A. (2015).

⁶⁵ Svenskt Näringsliv (2018a).

föräldrarna instämmer helt eller delvis i påståendet att det är lättare att få ett jobb efter gymnasiet om eleven har gått ett yrkesprogram.

Svenskt näringsliv gjorde en uppföljning 2021.⁶⁶ Där fann man att lite fler än var fjärde förälder skulle aktivt rekommendera yrkesprogram till sitt barn om man visste att det gav högskolebehörighet. Detta resultat visar att det är viktigt för föräldrarna (och förmodligen för eleverna) att elever oavsett program ska kunna söka till högskola.

Rekryteringsmönstret till yrkesutbildning bidrar till att sociala skillnader reproduceras

Mellén sammanfattar i sin avhandling en del svensk forskning om yrkesutbildning och drar slutsatsen att det framträder i denna forskning en idé om att ungdomar på yrkesprogram inte är intresserade av ”teoretiska kunskaper”⁶⁷ vilket, enligt henne, också återspeglas bl.a. i skillnader som finns mellan yrkesprogram och högskoleförberedande program gällande innehåll i de gymnasiegemensamma ämnena. Hon menar att utbildningar som ger mindre teoretiska kunskaper blir mindre attraktiva för elever från medelklassen och därmed kan bidra till att sociala skillnader reproduceras.

Geografisk närhet till yrkesutbildningar saknas för vissa ungdomar

Geografisk närhet till yrkesutbildning är en viktig del i yrkesutbildningars attraktivitet. Som det beskrivs i SOU 2015:97 har många elever i Sverige ett begränsat utbildningsutbud i sitt närområde att välja mellan. Yrkesutbildningar mot små yrkesområden kan vara särskilt svåra att erbjuda inom gymnasieskolan eftersom huvudmannen behöver ett visst antal elever för att få ihop en tillräckligt stor undervisningsgrupp. Riksrekryterande yrkesutbildningar är ett sätt att försöka skapa tillräckligt stora elevgrupper för smala yrkesutbildningar. Sådana utbildningar har dock hittills haft svårt att attrahera elever. En orsak som utredningen nämner är att elever i 16-års ålder värdesätter att ha nära mellan hem och skola.⁶⁸ Vikten av närhet är en aspekt som även Skolverkets tidigare kunskapsgenomgång nämner.⁶⁹ Samtidigt menar Thelin i sin avhandling att en elev kan tycka att avståndet (närhet) är betydelsefullt, men om den närmaste skolan exempelvis inte har ett program eleven vill gå eller om kunskapsryktet är dåligt, sjunker den sammantagna attraktiviteten och eleven landar i någon form av kompromiss.⁷⁰

---

⁶⁶ Svenskt Näringsliv (2021).

⁶⁷ Mellén, J. (2021).

⁶⁸ SOU 2015:97.

⁶⁹ Skolverket (2012a).

⁷⁰ Thelin, M. (2019).

Vuxnas val av gymnasial utbildning har en närmare koppling till arbetslivet än ungdomars

Det finns färre studier om vuxnas val av utbildning än om ungdomars val och dess bakomliggande faktorer. De studier som finns tittar i första hand på varför individen överhuvudtaget har valt att studera och inte varför någon väljer en viss inriktning.

Andreas Fejes, professor vid Linköpings universitet är en av forskarna som har studerat vuxnas lärande. Han beskriver vuxenutbildningens utveckling, de teoretiska grunderna för vuxnas val att återuppta studier samt vuxenutbildningens effekter i en underlagsrapport för Kommissionen för ett socialt hållbart Stockholm 2015.⁷¹

Han hänvisar till fem olika, delvis överlappande traditioner som beskriver deltagande i och rekrytering till vuxenutbildning. Inom ramen för den första traditionen har forskare varit intresserade av vem som deltar i vuxenutbildning och varför med hjälp av deskriptiva metoder.

I den andra traditionen studeras motivation och behov. Här fokuserar man på hur vuxna kan motiveras till deltagande i olika former av utbildning och hur detta kan mätas och begreppsliggöras. Utgångspunkten är att motivation är starkt kopplat till den vuxnes specifika individuella behov. Inom denna tradition pekar man ut tre motiv till studier: ett målorienterat, ett aktivitetsorienterat, och ett lärandeorienterat. Målorientering handlar om att nå ett specifikt mål, aktivitetsorientering handlar om att aktiviteten har ett värde i sig och kopplas ofta samman med utbildning för att skapa sociala kontakter. Lärandeorientering handlar om att söka kunskap för kunskapens egen skull. En generellt accepterad slutsats som redovisas i rapporten är att lågutbildade vuxna deltar i studier för att möta sina grundläggande behov, dvs. att kunna få ett visst yrke eller kunna studera vidare och ser inte utbildning som något som ger värde i sig självt.

I den tredje traditionen beskrivs kontextens betydelse för deltagande. En av teorierna i denna tradition menar att beslut om deltagande beror på ett samspel av psykologiska och miljömässiga faktorer. En faktor handlar om hur självuppfattning påverkar individens attityder i relation till utbildning. En annan faktor handlar om vilken vinst den enskilde bedömer sig göra genom deltagande, och en tredje faktor handlar om barriärer till deltagande. En annan skola inom denna tradition inriktar sig på hur motivationens nivå och styrka påverkar beslut till deltagande. Förklaringen ligger i vilket värde en individ tillskriver resultatet av en viss aktivitet, och förväntningen på om aktivitetens mål kommer att kunna uppnås.

---

⁷¹ Fejes, A. (2015).

Inom den fjärde traditionen görs jämförelser mellan länder. Här pekas bl.a. på hur social bakgrund, ställning på arbetsmarknaden, och statlig politik är tre strukturella faktorer som påverkar deltagande.

I den femte och sista traditionen studeras deltagande som meningsskapande. Här analyserar man olika målgrupper. Det generella intresset är att förklara bristen på motivation till deltagande bland kortutbildade. Här studerar man även hur deltagande och motiv till studier förändras under livet, till vilka centrala livshändelser deltagande kan kopplas, och i relation till vilka signifikanta andra.

Empiriska studier bekräftar de teoretiska traditionerna

I Skolverkets Attityder till vuxenutbildningen 2012 undersöktes varför man väljer att studera inom svenska för invandrare (SFI) respektive komvux. Inom SFI och komvux på grundläggande nivå uppgavs att lära sig det svenska språket som det vanligaste skälet att studera. Som mer långsiktigt mål uppgav eleverna att lättare få ett arbete. Drygt sex av tio inom SFI och sju av tio inom komvux på grundläggande nivå uppgav att de studerar för att fortsätta till annan utbildning. Även inom komvux på gymnasial nivå uppgavs som de två vanligaste skälen till studier att lättare kunna få ett arbete och att kunna fortsätta till annan utbildning. Knappt hälften av de svarande instämde helt i att personlig utveckling är ett motiv till studier.

Kairos Future publicerade en studie 2013 med titeln *Framtidens vuxenutbildning*.⁷² Studien bygger på resultat från flera olika delstudier. En litteraturstudie och grundläggande research följdes av ett expertseminarium med forskare och andra personer med kunskap om utbildning för vuxna. Slutligen genomfördes en enkätundersökning med 5 400 deltagare i vuxenutbildning, drygt 400 lärare inom vuxenutbildning, samt 250 kommunalråd och förvaltningschefer. I enkäten fick elever ta ställning till hur viktiga ett antal anledningar att delta i vuxenutbildning var för dem. De fem viktigaste anledningarna till att delta i vuxenutbildning beroende på vilken typ av vuxenutbildning man deltar i framgår av tabell 2.

---

⁷² Kairos Future AB. (2013).

Tabell 2. Viktigaste anledningarna till att delta i vuxenutbildning.

SFI-deltagare	Komvux-deltagare, grundläggande nivå	Komvux-deltagare, gymnasial nivå	Deltagare på KY/YH-utbildning
Lära mig bättre svenska (78%)	Lära mig bättre svenska (71%)	Få behörighet till högre utbildning (64%)	Få kompetens till ett visst yrke (71%)
Integreras bättre i det svenska samhället (64%)	Utvecklas som person (59%)	Få kompetens till ett visst yrke (59%)	Stärka min ställning i arbetslivet (62%)
Så snabbt som möjligt få ett jobb (56%)	Så snabbt som möjligt få ett jobb (56%)	Stärka min ställning i arbetslivet (55%)	Så snabbt som möjligt få ett jobb (61%)
Stärka min ställning i arbetslivet (56%)	Stärka min ställning i arbetslivet (56%)	Utvecklas som person (53%)	Utvecklas som person (53%)
Lära mig för livet, bli mer bildad (50%)	Få kompetens till ett visst yrke (55%)	Lära mig för livet, bli mer bildad (50%)	Lära mig för livet, bli mer bildad (50%)

Källa: Kairos Future AB. <https://docplayer.se/3964485-Framtidens-vuxenutbildning.html>

Resultaten ger samma bild som Skolverkets rapport. Dels visar det att motiven bakom studierna hos många med utländsk bakgrund är att utveckla sina kunskaper i svenska, dels att vuxnas motiv till studier har en mer direkt koppling till att få ett arbete än vad ungdomar uppger. En studie genomförd av Göteborg stad bekräftar också denna bild.⁷³ Studien från Göteborgs stad visar också att studieavbrott är mindre vanligt hos äldre elever. Samma gäller för elever som får studera sitt förstahandsval.

Forskaren Jaakko Honkanens⁷⁴ lyfter i boken *Att bana vägen mot framtiden: karriärval och vägledning i individuellt och politiskt perspektiv* att för de vuxna blir fenomenet livskarriär mycket påtagligt till skillnad från sextonåringen som ska välja gymnasieprogram. Vuxna behöver kombinera och kompromissa mellan ett antal livsområden varför det blir ytterst viktigt att göra en väl underbyggt val.

Vuxna elever på yrkeskurser siktar oftare mot arbete

Attityder till vuxenutbildning 2012 är en av de få studierna som tittar på olika studieinriktningar. Studiens resultat visar att det kan finnas skillnader i motiv hos vuxna elever beroende på studieinriktning, ålder och tidigare utbildning. Framför allt finns det skillnad mellan elever inom komvux på gymnasial nivå som studerar yrkeskurser, jämfört med de som huvudsakligen studerar teoretiska kurser. Eleverna på yrkeskurserna anger oftare att de studerar för att få ett arbete, medan elever som huvudsakligen läser teoretiska kurser oftare siktar mot fortsatta studier. Äldre och yngre elever anger också delvis olika skäl till sina studier, där äldre elever i något mindre utsträckning studerar för att fortsätta på annan utbildning.

Dessa empiriska fynd tyder på att för vuxna som väljer att studera fyller vuxenutbildning grundläggande behov, dvs det är viktigt för dem att se en direkt nytta med studierna som i långa loppet leder till ett visst yrke eller leder vidare till

⁷³ Se exempelvis: Göteborgs stad (2016).

⁷⁴ Lundahl, L. m.fl. (2010).

ytterligare utbildning. Det kan också tolkas som att studier behöver vara meningsskapande.

I SOU 2020:33 beskrivs att det kan finnas yrkesutbildningar av liknande karaktär i flera närliggande kommuner med mindre elevgrupper i varje utbildning. Samtidigt saknas det en djupare samverkan mellan kommuner för att kunna optimera utnyttjande av avsatta resurser. Å andra sidan erbjuds långt ifrån alla utbildningar i alla kommuner. Det i flera bemärkelser begränsade utbudet av yrkesutbildning i komvux minskar både individens möjligheter till utbildning och yrkesväxling och det minskar arbetsgivares möjligheter till bredare rekrytering.

Unga vuxnas återgång till skolan dröjer

Skolverket lyfter problemen med unga vuxnas övergång mellan gymnasieskolan och komvux i en studie från 2021.⁷⁵ Studien undersöker varför så få individer övergår från gymnasieskolan direkt till komvux för att komplettera sina studier och erhålla en gymnasieexamen. Rapporten pekar på att många av dessa elever har dåliga skolerfarenheter och behöver olika typer av stöd och anpassningar samt vägledning som saknas i vissa fall. Dessa ungdomar behöver ges en mening med att återgå till studierna. Studien ger en viktig förklaring till varför det dröjer tills individer hittar sin väg till vuxenutbildning.

Studie – och yrkesvägledning behöver utvecklas

Studie- och yrkesvägledning behövs för att kompensera för sociala skillnader när det gäller att kunna hitta och ta till sig information, skilja mellan marknadsföring och reell information, värdera och jämföra olika alternativa utbildningsvägar.⁷⁶ Studie- och yrkesvägledning behövs också för att ungdomars och vuxnas intresse ska kunna väckas för utbildningar de inte känner till eller inte tror sig ha möjlighet att söka sig till. Elevers kunskaper om arbetsmarknaden är svaga och en del elever känner att de gör sina val utan att vara på det klara med vad det kommer att betyda i framtiden.⁷⁷

Av studier som gjorts om studie- och yrkesvägledning⁷⁸ framgår dessvärre att få skolor har ett målinriktat arbete för att ge eleverna kunskaper om arbetslivet och arbetsmarknaden och att undervisningen inte uttryckligen är utformad för att ge eleverna underlag och kompetens för val av fortsatt utbildning och yrke. Olika undersökningar det senaste decenniet visar också att det finns stora brister och variationer när det gäller tillgång till studie- och yrkesvägledning.⁷⁹

Av en enkätundersökning riktad till studie- och yrkesvägledare (SYV), som Ungdomsbarometern genomförde 2019⁸⁰, framgår att 27 procent av de

---

⁷⁵ Skolverket (2021).

⁷⁶ Skolverket (2012a).

⁷⁷ Skolverket (2012b).

⁷⁸ Riksdagen (2018).; Fryshuset (2017).; Skolinspektionen (2013).

⁷⁹ Skolverket (2007).; Skolinspektionen (2013).

⁸⁰ Ungdomsbarometern (2019).

medverkande studie- och yrkesvägledarna sällan eller aldrig pratar med eleverna om arbetsmarknadens framtida behov. Fokus ligger i stället på utbildningarnas innehåll och att efterforska vad elevernas intressen är. Av enkäten framgår också att 25 procent anger att det ingår i deras tjänst som studie- och yrkesvägledare att marknadsföra sin egen skola. Många av studie- och yrkesvägledarna uttrycker också behov av mer information om vilka branscher som har brist på arbetskraft med specifik gymnasial yrkesutbildning (68 procent av de svarande), samt om elevers möjlighet att studera vidare efter yrkesprogram (40 procent av de svarande).

Därtill kommer att det finns skillnader mellan elever och deras behov av stöd. Behov av vägledning är högst beroende på elevens socioekonomiska förhållanden, etnicitet, kön samt sätt att se på gymnasievalet.⁸¹ Många elever efterfrågar en mer personlig vägledning med en professionell vägledare som hjälper den enskilde att utifrån sin unika kontext få vägledning i stället för information om utbildning. I antologin *Framtiden i sikte* lyfts att tidigare forskning visar att vägledarna många gånger intar en grindvaktfunktion vid vägledning av elever med icke-svensk bakgrund genom att få den unge att sänka sina aspirationer.⁸²

Med anledning av att individuella skillnader uppmärksammas mer och mer beskriver Hjort, Hjärpe och Panican⁸³ hur vägledarrollen har förändrats senare tid. Många elever behöver ett mer handfast, nästan terapeutiskt stöd i att förhålla sig till valet. De vägledare forskarna hänvisar till talar om väljandet som en kompetens i sig och anser att elever hanterar valet på olika sätt. I förhållande till dessa krav anser de att den tid de har till sitt förfogande inte är tillräcklig. Det beskrivs i studien att det har skett en förskjutning från att behöva informera elever till en roll som vägledare och stödjare.

Detta innebär att elever inte alltid får vägledning i den utsträckning de önskar och med det innehåll de skulle behöva. Både i SOU 2019:4⁸⁴ och i SOU 2020:33 dras slutsatsen att hur studie- och yrkesvägledningen fungerar kan få konsekvenser inte bara för den enskilde eleven men också för hela samhället t.ex. i form av kostnader för felval och avhopp men också genom försenad etablering på arbetsmarknaden på grund av felmatchning.⁸⁵

Individuell och generell karriärvägledning

Med utgångspunkt i problem kring studie- och yrkesvägledning tillsatte regeringen en utredning 2017 för att komma fram till förslag på åtgärder som ger alla elever inom skolväsendet möjlighet att göra väl övervägda utbildnings- och yrkesval fattade utifrån goda kunskaper. I uppdraget har ingått att föreslå åtgärder

---

⁸¹ Se exempelvis: Trondman, M. & Bunar, N. (2001).

⁸² Lundahl, L. m.fl. (2020).

⁸³ Panican, A. m.fl. (2014).

⁸⁴ SOU 2019:4.

⁸⁵ SOU 2020:33.

för att minska just betydelsen av kön, social bakgrund och funktionsnedsättning vid utbildnings- och yrkesval.

I betänkandet⁸⁶ används uttrycken karriärvägledning som bättre motsvarar den internationella motsvarigheten. Utredningen skiljer också på individuell och generell vägledning. Den individuella vägledningen motsvarar den vägledning som tidigare kallats för snäv vägledning. I betänkandet föreslås bland annat ett förtydligande av elevers tillgång till individuell karriärvägledning. Samtidigt föreslås en förstärkning av det generella karriärvägledningsperspektivet i olika ämnen. Ett nytt obligatoriskt inslag med tilldelad tid, benämnt framtidsval, föreslås införas i grundskolan, grundsärskolan och specialskolan.

Enligt läroplanerna för grundskolan och motsvarande skolformer ska eleverna utveckla kunskaper och kompetenser som förbereder dem för studier och arbetsliv och som gör dem rustade att göra medvetna val inför framtiden. I det ingår att vidga elevernas perspektiv och visa på alternativ till traditionella studie- och yrkesval grundande på kön, kulturell och social bakgrund. I betänkandet betonas att för att detta ska vara möjligt krävs att lärprocessen börjar tidigt och pågår kontinuerligt under hela skoltiden. Det räcker inte med att karriärvägledaren försöker förmedla detta vid de individuella vägledningssamtalen utan lärprocessen måste ges utrymme i skolans generella karriärvägledning.

Utredningen lyfter att en orsak till att vägledningsfrågor sällan integreras i undervisningen är att många lärare tycker att det är svårt och de saknar stöd för genomförandet. Stödet anses vara otillräckligt i kurs- och ämnesplaner i förhållande till läroplanernas mål. Enligt utredningen är det endast undantagsvis beskrivet hur det centrala innehållet kan kopplas till frågor som rör yrken och arbetsliv.

Avslutande reflektioner

I denna litteraturstudie har olika aspekter som ligger bakom individens val av utbildning belysts. Det är tydligt att det är socialt begränsande strukturer som till stor del präglar individens preferenser. Dessa utgör en viktig begränsning för framför allt grundskoleelevers och unga vuxnas val. Likväl begränsar behörighetskraven, utbildningens marknadsstruktur och den regionala och lokala tillgången till utbildningar elevers möjligheter till att kunna välja utbildning. Elever kan ha svårt att kunna överblicka sina möjligheter och studie- och yrkesvägledning har här en viktig roll att fylla. Detta gäller även för vuxenutbildning. Där behöver vägledning särskilt att visa för individen på vilket sätt eller vilken utbildning som kan leda till ett arbete i framtiden.

Den forskning som finns att tillgå fokuserar på strukturer bakom valet samt valens effekter för individen och arbetsmarknaden och sällan på själva valprocessen. Det finns också mer material om ungdomars val till gymnasieskolan jämfört med

---

⁸⁶ SOU 2019:4.

vuxnas val av utbildning. Många studier bygger dessutom på ett begränsat urval elever, t.ex. en viss kommun. De ger därmed inte någon heltäckande bild av ämnet vilket också lyfts fram i flera avhandlingar, utredningar och även i Skolverkets tidigare litteraturstudie om gymnasievalet. Det kan därför finnas behov för studier som ger en nationell bild av olika aspekter av utbildningsval. Samtidigt kan det också finnas behov av fler studier som går på djupet med och belyser hur valprocessen rent konkret går till hos enskilda ungdomar och vuxna. Detta kräver undersökningar med andra tillvägagångssätt än de traditionella enkätundersökningar där svarsalternativen utgör en begränsning i sig.

Slutsatsen av denna litteraturgenomgång är att utbildningsval är en komplex process och många gånger är ett resultat av kompromisser. De sociala strukturer som ligger bakom valen är cementerade och det krävs en utvecklad karriärvägledning, men också attitydförändringar för att dessa strukturer ska kunna motverkas. Det gäller såväl den som ska välja utbildning som, i fallet med barn och unga, deras vårdnadshavare.

Att de högskoleförberedande programmen i gymnasieskolan är mer populära än yrkesutbildning kan till viss del förklaras med att elever vill försäkra sig om att bli behöriga till vidare studier på högskola. En annan förklaring är att högskoleförberedande program har högre status såväl bland föräldrar som elever. Statuskillnaden mellan högskoleförberedande och yrkesutbildning kan delvis bero på uppfattningar om kvalitetsskillnad i utbildningar och skillnader i ämnesinnehållet. I slutändan kan dock statuskillnaden mellan yrkes- och högskoleförberedande utbildningar ha sin grund i hur olika yrkens status uppfattas i samhället.

Referenser

- Archer, S & Yates, J. (2017). Understanding potential career changers' experience of career confidence following a positive psychology based coaching programme. *Coaching: An International Journal of Theory, Research and Practice*. Vol 10 Nr.2.
- Bourdieu P. & Passeron J-C. (2008). *Reproduktionen*. Lund: Arkiv Förlag
- Breen, R m. fl. (2014) Deciding under Doubt: A Theory of Risk Aversion, Time Discounting Preferences, and Educational Decision making. *European Sociological Review*, Vol 30, Nr 2.
- Broad, D. & Börjesson, M. (2008). En social karta över gymnasieskolan, Individ – samhälle – lärande, Vetenskapsrådets rapportserie 2:2008.
- Brown, E L m. fl., (2014). I Am Who I Am Because of Here! School Settings as a Mechanism of Change in Establishing High-Risk Adolescents' Academic Identities. *The Journal of Early Adolescence*. Vol 34 Nr 2.
- Bunar, N. & Kallstenius, J. (2006): ”I min gamla skola lärde jag mig fel svenska” – en studie om skolvalfriheten i det polariserade urbana rummet. Rapport Integration 2005 – Bilaga, Norrköping: Integrationsverket.
- Erikson, R. & Jan O. Jonsson, J. O. (1996). *Can education be equalized? The Swedish case in comparative perspective*. Publicerad: Westview press, Oxford.
- Ensamkommandes förbund (2019). *Man måste kämpa mer än andra för att lyckas*.
- Fejes, A. (2015). *Kortutbildade och vuxenutbildning – en kunskapsöversikt*. Underlagsrapport för Kommissionen för ett socialt hållbart Stockholm 2015. Stockholm stad.
- Fryshuset (2017). *Unga röster. En rapport där unga ger sin syn på framtid, jobb, skola och politik*. Tema: Inför valet 2018.
- Gottfredson, L S & Becker, H L (1981). A Challenge to Vocational Psychology: How Important Are Aspirations in Determining Male Career Development? *Journal of Vocational Behavior*, Vol 18, Nr 2.
- Gottfredson, G. D. (2002). Interests, Aspirations, Self-Estimates, and the Self-Directed Search. *Journal of Career Assessment*. Vol 10, Nr 2.
- Göteborgs stad (2016). *Avbrott inom vuxenutbildningen - Vilka avbryter och varför?* Dnr: 0154/16.
- Harling, M. Valet, varat och varan - en studie av gymnasievalets logiker och praktiker. *EDUCARE* 2018:1.

- Hartlaub, V., & Schneider, T. (2012). *Educational Choice and Risk Aversion: How Important Is Structural vs. Individual Risk Aversion?* SOEPPapers on Multidisciplinary Panel Data Research at DIW Berlin.
- Hedenus, A. och Wikstrand, F (2015). *Yrkesval och det personliga intressets betydelse*. Arbetsmarknad & Arbetsliv. Årg 21 Nr 1 våren 2015.
- Holm, A. & Jæger, M. M. (2005). *Relative Risk Aversion and Social Reproduction in Intergenerational Educational Attainment: Application of a Dynamic Discrete Choice Mode*. CAM Working Papers 2006-04, University of Copenhagen. Department of Economics. Centre for Applied Microeconometrics
- Hjort, T. m.fl. (2014). Säkra kort och öppna dörrar. Om normer i gymnasievalsprocessen. I (red) Olofsson, J. *Den långa vägen till arbetsmarknaden - om unga utanför*. Studentlitteratur AB.
- Kairos Future AB. (2013). *Framtidens vuxenutbildning*. Pressrapport 7 april 2013.
- Kästen-Ebeling, G. & Otterup, T. (2020) (red) En bra början. Mottagande och introduktion av nyanlända elever. Uppl 2:3. Malmö: Studentlitteratur. 2020.
- Larson, N. (2014). *Matematikämnet och stadiabytet mellan grundskolan och gymnasieskolan. En enkät- och klassrumsstudie*. Doktorsavhandling. Linköpings universitet. Linköping Studies in Behavioural Science Nr. 187
- Lidegran, I. (2009). Utbildningskapital: om hur det alstras, fördelas och förmedlas.
- Lund, S. (2006). *Marknad och medborgare: elevers valhandlingar i gymnasieutbildningens integrations- och differentieringsprocesser*. Växjö University Press, Växjö.
- Lundahl, L. m.fl. (2010). *Att bana vägen mot framtiden: karriärval och vägledning i individuellt och politiskt perspektiv*. 1. uppl. Studentlitteratur, Lund.
- Lundahl, L. m.fl. (2020). *Framtiden i sikte. Skolans stöd för ungas karriärlärande*. Studentlitteratur, Lund.
- Mannberg, J. (2003). *Studie- och yrkesorientering i AMS yrkesinformerande texter 1940–1970*. Doktorsavhandling. Umeå: Umeå universitet Pedagogiska institutionen.
- Mellén, J. (2021). *Stability and Change - Policy, Options, and Choice in Swedish Upper Secondary Education*. Avhandling. Göteborg. Gothenburg Studies in Educational Sciences 2021: 459.
- OECD (2008). *Learning for Jobs. OECD Reviews of Vocational Education and Training*. OECD publishing, Paris.

- Panican, A. m.fl., (2014). Rådgivare, vägledare och mäklare – om grundskolans roll och betydelse för gymnasievalet. I (red.) Persson, A & Johansson, R. *Vetenskapliga perspektiv på lärande, undervisning och utbildning i olika institutionella sammanhang*, Lunds universitet.
- Panican, A. (2015). *Väljer unga fel? – grundskoleelevers attityder till gymnasievalet*. Kompetens för tillväxt, rapport nr 19. Stockholm: Ratio.
- Riksdagen (2018). *Studie- och yrkesvägledning i grund- och gymnasieskolan – en uppföljning*. Rapport 2017/18: RFR24.
- Regleringsbrev för budgetåret 2021 avseende Statens skolverk.
<https://www.esv.se/statsliggaren/regleringsbrev/?rbid=21396>
- Rudolphi, F. (2011). *Inequality in Educational Outcomes. How Aspirations, Performance and Choice Shape Careers in Sweden*, Department of Sociology, Stockholm University and Swedish Institute for Social Research, Dissertation Series no. 86.
- Rudolphi, F. (2014a). Educational inequalities in Sweden: Past, present and future in a comprehensive school system? *Scuola democratica*. Vol 2. Nr.8/9.
- Rudolphi, F. (2014b). "Tro, hopp och utbildning. Sociala skillnader i ungdomars utbildningsaspirationer.", i Evertsson M. & C. Magnusson (red.) *Ojämlighetens dimensioner. Uppväxtvillkor, arbete och hälsa i Sverige*, Stockholm: Liber förlag.
- Rosenqvist, E. (2018a). Two functions of peer influence on upper-secondary education application behaviour. *Sociology of Education*, Vol 91. Nr 1.
- Rosenqvist, E. (2018b). *Social Influence and Educational Decisions. Studies on Peer Influence in Secondary Education*. Academic dissertation for the Degree of Doctor of Philosophy in Sociology at Stockholm University.
- Sandell, A. (2007). *Utbildningssegregation och självsortering: om gymnasieval, genus och lokala praktiker*. Lärarutbildningen, Malmö högskola, Malmö, Holmberg.
- Seppänen, P. (2003). Patterns of public-school markets in the Finnish comprehensive school from a comparative perspective. *Journal of Education Policy*, Vol. 18, Nr. 5.
- Sharif, H. (2017). "Här i Sverige måste man gå i skolan för att få respekt" *Nyanlända ungdomar i den svenska gymnasieskolans introduktionsutbildning*. Uppsala universitet.
- Skolinspektionen (2013). *Studie- och yrkesvägledningen i grundskolan*. Kvalitetsgranskning. Rapport 2013:5.
- Skolverket (2007). *Kvalitetsgranskning av studie- och yrkes-orientering i grundskolan*.

- Skolverket (2012a). *Ungdomars uppfattningar om gymnasievalet*. Skolverkets aktuella analyser, maj 2012.
- Skolverket (2012b). *Börja om på nytt program i gymnasieskolan. Statistik och elevröster*. Rapport 376.
- Skolverket (2013). *Det svåra valet. Elevers val av utbildning på olika slags gymnasiemarknader*. Rapport 394.
- Skolverket (2015). *Samlad redovisning och analys inom yrkesutbildningsområdet*. Rapport 427.
- Skolverket (2016). *Redovisning av uppdrag om uppföljning av sysselsättning efter avslutade studier inom kommunal vuxenutbildning och utbildning i svenska för invandrare*. Dnr 5.1.3-2016:0137.
- Skolverket (2018) *Analys av familjebakgrundens betydelse för skolresultaten och skillnader mellan skolor*. Rapport 467.
- Skolverket (2019). *Etablering på arbetsmarknaden eller fortsatta studier år 2017 efter gymnasieskola*. PM Dnr: 2019:475.
- Skolverket (2021). *Övergången mellan gymnasieskolan och komvux. Orsaker till att det är så få ungdomar utan gymnasieexamen som övergår till komvux för att komplettera sina studier i syfte att erhålla en gymnasieexamen*. Rapport 2021:2.
- SOU 2006:40. *Utbildningens dilemma*.
- SOU 2009:64. *Flickor och pojkar i skolan – hur jämställt är det?*
- SOU 2015:97. *Välja yrke*.
- SOU 2016:77. *En gymnasieutbildning för alla – åtgärder för att alla unga ska påbörja och fullfölja en gymnasieutbildning*.
- SOU 2019:4. *Framtidsval– karriärvägledning för individ och samhälle*.
- SOU 2020:33. *Gemensamt ansvar – en modell för planering och dimensionering av gymnasial utbildning*.
- SOU 2021:30. *Kampen om tiden – mer tid till lärande*.
- Svenskt Näringsliv (2018a). *När föräldrarna själva får välja. Attityder och åsikter om barnens gymnasieval*. Rapport april 2018.
- Svenskt Näringsliv (2018b). *Samhällsvetenskapsprogrammet – Ett för brett alternativ?* Rapport 24 maj 2018.
- Svenskt Näringsliv (2019). *Gymnasierapporten 2019. Attityder, antal och etablering*. Rapport 10 april 2019.
- Svenskt Näringsliv (2021). *Föräldrars roll vid gymnasievalet*. Rapport 8 juni 2021.

Theelin, M. (2019). *Valfrihetens geografi och rationella gymnasieval En experimentell studie om elevers preferenser vid val av skola.*

Doktorsavhandling. Uppsala universitet. Geographica 25. Uppsala:
Department of Social and Economic Geography. ISBN 978-91-506-2775-6.

Trondman, M. & Bunar, N. (2001). *Varken ung eller vuxen: "samhället idag är ju helt rubbat"*. Atlas, Stockholm.

Ungdomsbarometern (2019). *SYV-barometern 2019. Nationell rapport till U2018:1.*

Webbplatser

SCB (2017) (2017-10-04). *Minskat intresse för yrkesprogrammen.*

<https://www.scb.se/hitta-statistik/artiklar/2017/Minskat-intresse-for-gymnasiets-yrkesprogram/> (Hämtad: 2021-09-16)

Ungdomsbarometern (2019). *Attityder till yrkesprogram.*

https://media.worldskills.se/uploads/2019/12/attityder_yrkesprogram.pdf
(Hämtad: 2021-09-26)

Ungdomsbarometern (2020) *Generation Z*

<https://www.ungdomsbarometern.se/wp-content/uploads/2020/09/c-Ungdomsbarometern-2020-Generation-Z-v.1.2-1.pdf> (Hämtad: 2021-09-14).